

วิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อม

จากมุมมองศาสนาชินโต

ในภาพยนตร์ญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิ

4

Analysis of the environmental philosophy
with Shinto concepts in Japanese films

by Studio Ghibli

รับบทความ 27 ธันวาคม 2566

แก้ไขบทความ 17 มิถุนายน 2567

ตอบรับบทความ 18 มิถุนายน 2567

ทิเบต เลิศอำนาจอนันต์¹

Tibet lertamnuayanan

อิสริยะ พรหมสาขา ณ สกลนคร^{1*}

Issareya brahmasakha na sakolnakhon

1 นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา การเมือง และเศรษฐศาสตร์ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
248 หมู่ที่ 2 ถนนสุขุมวิท-เชียงใหม่-ลำปาง ตำบลปรางค์กู่ อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง 52190
Student, Bachelor of Arts Program in Philosophy, Politics, and Economics, College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University
248 Moo.2, Lampang-Chiang Mai Superhighway Road, Pong Yang Khok, Hang Chat District, Lampang 52190

*Corresponding author, e-mail: issareya.brahm@dome.tu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความเรื่องวิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อมผ่านแนวคิดชินโตที่ปรากฏในภาพยนตร์ญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อมผ่านแนวคิดชินโตที่ปรากฏในแอนิเมชันเรื่อง ปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก โทโทโร่ เพื่อนรัก โปเนียว ธิดาสมุทรผจญภัย และเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร โดยมีวิธีศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากสื่อที่เป็นภาษาไทย ทั้งแบบภาพยนตร์ หนังสือ บทความ และสื่อออนไลน์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับบทความ ผลการศึกษาพบว่าภาพยนตร์แอนิเมชันของสตูดิโอจิบลิทั้ง 4 เรื่อง สะท้อนนัยยะที่สำคัญของแนวคิดชินโตอยู่ 5 ประการ ได้แก่ เทพเจ้า การเคารพบูชาบรรพบุรุษและพลังสามัคคี ความสอดคล้องกลมกลืน ความรักธรรมชาติ และความรักความสะอาด

คำสำคัญ: สตูดิโอจิบลิ ศาสนาชินโต ปรัชญาสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ

Abstract

The article entitled "Analysis of Environmental Philosophy through Shinto Concepts in Japanese Anime Films by Studio Ghibli" aims to study and analyze the philosophy of the environment through Shinto concepts appearing in the Japanese anime films of Studio Ghibli. The research methodology involves collecting and synthesizing information from Thai-language media sources such as films, books, articles, and online content related to the topic. The study found that the four anime films by Studio Ghibli, namely "The Raccoon War", "My Neighbor Totoro", "Ponyo", and "Princess Mononoke", reflect important aspects of Shinto concepts in five key areas, which are God, ancestor worship and unity, harmony, love for nature, and love for cleanliness.

Keywords: Studio Ghibli, Shinto religion, Environmental philosophy, Nature

บทนำ

สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม เมื่อมีปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงทำให้มนุษย์ตั้งคำถามว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดขึ้นเพราะสาเหตุใดและมนุษย์ควรจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้นอย่างไร ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาสำคัญที่ผู้คนได้ให้ความสนใจอย่างมาก จากเหตุปัจจัยที่มีอยู่มากมาย นับตั้งแต่การเพิ่มขึ้นของประชากร การนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้จนทำให้ทรัพยากรลดน้อยลง ตลอดจนการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเมือง ส่งผลให้มนุษย์ต้องเผชิญสภาวะวิกฤตความเสี่ยงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

“จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม” หมายถึง แนวคิดที่อธิบายและแสวงหาหลักการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในเชิงจริยธรรม ที่จะนำมาซึ่งโลกทัศน์ที่เอื้อต่อความอยู่รอดและความสมดุลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ต้องเผชิญ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมนั้นเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อมนุษย์มีแนวคิดทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเช่นใด มนุษย์ก็จะมีโลกทัศน์ และพฤติกรรมต่อสิ่งแวดล้อมเป็นเช่นนั้น และเมื่อพูดถึงการรักษาความเป็นธรรมชาติได้เป็นอย่างดีนั้น หนึ่งในประเทศที่มีความเด่นชัดมากที่สุดคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าประเทศ “ญี่ปุ่น” เห็นได้จากการที่ประชาชนในประเทศเป็นคนที่รักความสะอาด ไม่ว่าจะเป็นร่างกายจิตใจ รวมไปถึงสถานที่ต่าง ๆ ของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งประเทศญี่ปุ่นนั้นขึ้นชื่อว่าเป็นหนึ่งในประเทศที่มีความสะอาดมากที่สุดในโลก สืบเนื่องมาจากหลักคำสอนของชินโตซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมที่ถือเป็นพื้นฐานของคนญี่ปุ่น โดยมีความเชื่อว่าความสะอาดคือเทพเจ้า ความสะอาดจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตได้

“ชินโต” มีความหมายว่า ทางของพระเจ้า แนวคิดชินโตนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าเป็นหลัก จึงทำให้แนวคิดชินโตเข้าไปมีอิทธิพลกับวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่น เนื่องจากคนญี่ปุ่นในอดีตมีการนับถือเทพเจ้าเป็นอย่างมาก รวมถึงเชื่อว่าจักรพรรดิก็เป็นเทพเจ้าที่ยังคงมีชีวิตอยู่ด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังเชื่อว่าเทพเจ้านั้นสถิตอยู่ในธรรมชาติหรือวัตถุต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นก้อนหิน แม่น้ำ ทะเล ภูเขา รวมไปถึง ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ดังนั้นจึงทำให้แนวคิดชินโตแทรกซึมในวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นได้อย่างยาวนาน ถึงแม้ประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบันศาสนาพุทธนิกายเซนจะเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลกับญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก แต่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าชินโตหรือแนวคิดดั้งเดิมในอดีตได้ปลูกฝังแนวคิดความเชื่อในการปฏิบัติของคนในประเทศญี่ปุ่นที่มีความรักในธรรมชาติและ การรักษาอารังไว้ซึ่งความเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของประเทศตนเองได้เป็นอย่างดี

บทความนี้ผู้เขียนจึงให้ความสนใจในหลักปรัชญาสิ่งแวดล้อมผ่านแนวคิดชินโตที่ปรากฏในภาพยนตร์แอนิเมชันญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิ ญี่ปุ่นจัดได้ว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญทางเทคโนโลยี ขณะเดียวกันอีกมุมหนึ่งก็ยังคงมีแนวคิดเรื่องธรรมชาติแฝงอยู่ในสังคม ซึ่งภาพยนตร์แอนิเมชันหรือการ์ตูนชื่อดังของญี่ปุ่น มักจะนำแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมตามแบบฉบับของวัฒนธรรมญี่ปุ่นมาเล่าผ่านมุมมองต่าง ๆ ที่ปรากฏในการนำเสนอประเด็นที่หลากหลายซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง ความเชื่อ ทั้งการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติในรูปแบบพึ่งพาอาศัยการเคารพซึ่งกันและกัน อันถือเป็นพื้นฐานของแนวคิดชินโตในญี่ปุ่น โดยภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันของสตูดิโอจิบลิที่ได้ผลิตรายการนั้น กล่าวได้ว่าเป็นสื่อกลางหรือแรงขับเคลื่อนที่ผลิตรายการให้ผู้คนทั้งในประเทศญี่ปุ่นและต่างประเทศได้เข้าใจถึงความเชื่อในความเป็นธรรมชาติของคนญี่ปุ่นในอดีต อีกทั้งภาพยนตร์การ์ตูนถือเป็นสื่อที่มีอิทธิพลเหนือชีวิตและจิตใจ การแต่งกาย บทสนทนา และการกระทำของตัวละคร ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและการเลียนแบบของเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ การดูการ์ตูนแอนิเมชันของเด็กก็เปรียบเสมือนการปลูกฝังแนวคิดสิ่งแวดล้อมได้เป็นจำนวนไม่น้อย ผู้เขียนจึงเลือก

ภาพยนตร์แอนิเมชันของสตูดิโอจิบลิที่มีการผลิตสื่อแอนิเมชันที่มีการสอดแทรกแนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อม ชินโตไว้ในหลากหลายเรื่องมาศึกษา

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อมในศาสนาชินโตผ่านมุมมองภาพยนตร์แอนิเมชันญี่ปุ่นของ สตูดิโอจิบลิ

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาแนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อมชินโตที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเทพเจ้า ธรรมชาติ ความสอดคล้องกลมกลืนกันระหว่างมนุษย์ การเคารพบูชาบรรพบุรุษและพลังสามัคคี การรักธรรมชาติ การรักษาความสะอาด โดยเป็นการศึกษาถึงแนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อมชินโตที่ปรากฏในภาพยนตร์แอนิเมชันของสตูดิโอจิบลิทั้ง 4 เรื่อง ได้แก่ 1) ปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก 2) โทโทโร่ เพื่อนรัก 3) โปเนียว อิตามหาสมุทร และ 4) เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร ซึ่งภาพยนตร์แอนิเมชันทั้ง 4 เรื่องที่ผู้เขียนได้เลือกมานำเสนอนั้น เป็นภาพยนตร์ที่มีการสื่อความหมายนัยยะเรื่องธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ผ่านการเล่าเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาระบบนิเวศทางทะเลและปัญหาระบบนิเวศทางป่าไม้ อีกทั้งยังมีการเล่าเรื่องโดยให้ความสำคัญกับความ เป็นธรรมชาติเป็นหลัก ไม่เพียงเล่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง แต่ยังเสนอออกมาในรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ นอกจากนี้ทั้ง 4 เรื่องนี้ยังได้รับการเสนอชื่อเข้าชิงรางวัลทางด้าน ภาพยนตร์แอนิเมชันยอดเยี่ยมอีกด้วย

1. ภาพยนตร์สตูดิโอจิบลิ (Studio Ghibli)

1.1 ปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก

ปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก มีชื่อในญี่ปุ่นว่า “Heisei Tanuki Gassen Ponpoko” สร้างในปี ค.ศ.1992 ด้วยแรงบันดาลใจของ ฮาโยโอะ มียาซากิ (Hayao Miyazaki) (ณัฐนันท์ เฉลิมพนัส, 2563) ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้กำกับและเขียนบทโดย ฮิซาโอะ ทาคาฮาตะ อำนวยการสร้างโดย โทชิโอะ ชูซูกิ แรงบันดาลใจของปอมโปโกะนั้นนำมาจากความเชื่อพื้นบ้านของคนญี่ปุ่นที่เชื่อเกี่ยวกับตัวทานุกิ ว่ามีนิสัยร้ายแรงสนุกสนานแต่พอวันว่างก็จะเอาแต่นอน อีกทั้งยังสามารถแปลงกายเป็นคน พระ และปีศาจ และสามารถเสกเงินจากใบไม้มาขอซื้อสาเกจากมนุษย์ได้ ด้วยความเชื่อนี้เอง ทานุกิจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของโชคลาภ เปรียบเสมือนแมวกวักตั้งไว้หน้าร้านเพื่อเรียกคนเข้าร้าน (ณคอน ลับแล, 2561)

นอกจากนั้น ภาพยนตร์เรื่องนี้ยังได้หยิบยกประเด็นการรุกรานพื้นที่ป่ามาเสนอ เพื่อสื่อให้ผู้ชมตระหนักถึงการทำลายป่าไม้และถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าที่บริเวณเนินเขาทามะทั้งทางตรงและทางอ้อม อยู่เพื่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

โครงเรื่องปอมโปโกะ นั้นเกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่นช่วงยุคปลายปี ค.ศ. 1960 ซึ่งเป็นช่วงที่กรุงโตเกียว เมืองหลวงมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้ภาครัฐเร่งดำเนินโครงการพัฒนาเมืองใหม่บริเวณเนินเขาทามะ ส่งผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของเหล่าสัตว์ทานุกิ กลุ่มทานุกิจึงรวมตัวกันเพื่อปกป้องอาณาเขตของตนเอง โดยมีกลุ่มทานุกิผู้อาวุโสสอนทักษะการแปลงกาย อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทานุกิทุกตัวจะสามารถแปลงกายได้ เหล่าทานุกิที่ฝึกสำเร็จใช้วิธีการต่อสู้ไปตามลำดับปฏิทินและได้ดำเนินการขัดขวาง

คนงานก่อสร้างทุกวิถีทางด้วยวิธีการรบบแบบกองโจรเพื่อชะลอโครงการ อาทิเช่น การแปลงร่างเป็นวิญญาณเพื่อมาหลอกคนงานจนทำให้เกิดความกลัวและไม่สามารถทำงานต่อได้ แต่สุดท้ายแล้วก็มีคนงานกลุ่มใหม่เข้ามาทำงานแทนเสมอ ทานูกิจึงแตกออกเป็น 4 กลุ่มคือ 1) กลุ่มที่ต่อสู้จนตัวตาย 2) กลุ่มที่ปรับตัวเองฝืนธรรมชาติโดยแปลงกายเป็นมนุษย์ในซีวิตเมือง 3) กลุ่มที่แปลงกายไม่ได้และมีจำนวนน้อยลง และอยู่ในพื้นที่ของเมืองใหม่ที่มนุษย์สร้างไว้ให้เป็นสวนสาธารณะสำหรับทานูกิจึง และ 4) กลุ่มที่แปลงกายไม่ได้และตัดสินใจล่องเรือไปตามลำน้ำกับปรมาจารย์ท่านหนึ่ง มุ่งหน้าออกสู่ทะเลโดยไม่คาดหวังที่จะใช้ชีวิตต่อไป

1.2 โทโทโร่ เพื่อนรัก

ภาพยนตร์แอนิเมชัน โทโทโร่ เพื่อนรัก มีชื่อในภาษาอังกฤษว่า “My Neighbor Totoro” เข้าฉายในโรงภาพยนตร์เมื่อวันที่ 16 เมษายน ค.ศ.1988 ภาพยนตร์เรื่องนี้กำกับและเขียนบทโดย ฮายาโอะ มิยาซากิ อำนวยการสร้างโดย โทรุ ฮาระและยาสุโยชิ โทคุมะ มีความยาวทั้งสิ้น 86 นาที เป็นภาพยนตร์แอนิเมชันลำดับที่ 3 ของสตูดิโอจิบลิ เนื้อหาในภาพยนตร์ได้บอกเล่าเรื่องราวผ่านฝันป่าโทโคโรซาว่า (Tokorozawa) ซึ่งป่าแห่งนี้มีขนาดมากถึง 9 เอเคอร์ (CHANJIRA YEE, 2565) โดยเนื้อเรื่องได้มีการนำเสนอเรื่องราวของจิตวิญญาณแห่งป่าที่สื่อให้เห็นถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติและคามการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และจิตวิญญาณแห่งป่า

เนื้อหาของภาพยนตร์ได้เล่าเรื่องราวย้อนไปในปี ค.ศ. 1956 ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศญี่ปุ่น ว่าด้วยเรื่องของซาซึกิและเม สองเด็กสาวผู้ถูกย้ายมาอยู่แถบชนบทพร้อมกับพ่อ เพื่อที่จะได้ใกล้ชิดแม่ของพวกเธอที่นอนรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล ครอบครัวของครุซาคาเบะได้ที่พักเป็นบ้านไม้ขนาดใหญ่หลังหนึ่ง บริเวณรอบบ้านเป็นลานกว้าง และไกลออกไปมีต้นการบูรขนาดใหญ่ ด้วยความอยากรู้และความซุกซนในการที่จะสำรวจบ้านใหม่ของเม ทำให้เธอได้พบกับภูตปล่อยฝุ่น รวมไปถึงบรรดาเพื่อนตัวน้อยสีขาวโปร่งใส ในวันหนึ่งเมตกลงไปในอุโมงค์ขนาดใหญ่ ซึ่งนำเธอเข้าสู่ป่าจนได้พบกับ “โทโทโร่” ด้วยความเหนื่อยที่วิ่งเล่นมาทั้งวัน เมก็เผลอหลับไปบนตัวของโทโทโร่ เมื่อตื่นขึ้นมาเมก็เล่าเรื่องราวที่ตนเองพบเจอให้กับพ่อและซาซึกิฟัง พ่อเห็นดังนั้นจึงเชื่อว่าสิ่งที่เมพูดคงจะเป็นเจ้าป่าที่คอยปกป้องป่าแห่งนี้อยู่ จึงพาซาซึกิและเมไปทำความเคารพศาลเจ้าประจำหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ที่โคนของต้นการบูร หลังจากนั้น ซาซึกิและเมได้เมล็ดต้นโอ๊กมาจากโทโทโร่ในวันที่ไปยื่นรอฟอยู่ที่ป้ายรถเมล์ ทำให้เด็กทั้งสองคนตั้งใจที่จะปลูกต้นโอ๊กให้เติบโตขึ้น หรือที่เรียกว่าอาการปลูกต้นไม้ด้วยพลังใจ ตกคืนในคืนหนึ่ง โทโทโร่ได้มาปรากฏตัวและได้มาเดินวนรอบแปลงปลูกต้นโอ๊ก ซาซึกิและเมเห็นดังนั้นจึงออกมาเดินรอบต้นโอ๊กไปพร้อมโทโทโร่และยกมือไหว้ นั่นทำให้ต้นโอ๊กเติบโตเป็นต้นไม้ที่สูงใหญ่ และโทโทโร่ก็ได้พาซาซึกิและเมขึ้นไปบนยอดต้นโอ๊ก เพื่อรับชมความงดงามของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวไปในท้องฟ้ายามกลางคืน การฟังเสียงขลุ่ยบนยอดไม้สูงตระหง่าน และทั้งหมดนั้นเป็นการทดแทนช่วงเวลาเวลาที่พวกเด็ก ๆ อยู่กันตามลำพัง ด้วยความที่พ่อของเด็กหญิงทั้งสองไม่ค่อยมีเวลามอบให้ลูกมากนัก วันหนึ่งซาซึกิและน้องสาวก็ได้รับจดหมาย ที่ส่งมาจากโรงพยาบาลเกี่ยวกับอาการป่วยของแม่ ซึ่งทำให้ทั้งคู่รู้สึกเป็นห่วงและเสียขวัญเป็นอย่างมาก เมได้ออกเดินทางไปหาแม่ที่โรงพยาบาลหลังจากที่ทะเลาะกับซาซึกิ และนั่นนำมาสู่เรื่องที่น่าตกใจสำหรับซาซึกิ เมื่อเธอพบว่าน้องสาวของเธอได้หายตัวไป ซาซึกิออกเดินทางตามหาน้องสาวไปทั่วเมืองแต่ไม่พบตัว ทำให้ ซาซึกิจำเป็นต้องร้องขอความช่วยเหลือจากเพื่อนตัวกลมสีเทาอย่างโทโทโร่เพื่อช่วยตามหาน้องสาว และแล้วรถบัสแมวเหมียวก็ปรากฏตัวขึ้นจากในความมืด เพื่อนำทางไปยังปลายทางที่ซาซึกิปรารถนาซึ่งก็คือการตามหาน้องสาวของเธอนั่นเอง

1.3 ไปเนียว ริดามหาสมุทร

ภาพยนตร์แอนิเมชันไปเนียวมีชื่อไทย คือ “ริดามหาสมุทรผจญภัย” (Ponyo on the Cliff by the Sea) และมีชื่อในภาษาญี่ปุ่น คือ “Gake no Ue no Ponyo” ผลงานภาพยนตร์แอนิเมชันลำดับที่ 8 ของ ฮายาโอะ มิยาซากิ จากสตูดิโอจิบลิ โดยในเรื่องจะมีการกล่าวถึงเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่สกปรกซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่มีผลกระทบต่อธรรมชาติ จนอาจนำไปถึงการทำให้เกิดภัยพิบัติขึ้นมาได้ แอนิเมชัน “ไปเนียว” ยังมีความน่าสนใจตรงที่ได้มีการยกประเด็นปัญหาทางธรรมชาติทางทะเลมาเสนอทำให้เป็นเรื่องที่แตกต่างจากแอนิเมชันเรื่อง ก่อนหน้านี้ของสตูดิโอจิบลิ เพื่อจะสื่อให้ผู้ชมตระหนักว่ามนุษย์กำลังทำร้ายท้องทะเล และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในทะเลอยู่

ไปเนียว ริดามหาสมุทร ได้ถูกวางโครงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวญี่ปุ่นริมทะเลในยุคปี ค.ศ. 1956 โดยมีตัวละครหลัก “โซสึเกะ” ลูกชายของกะลาสีวัย 5 ขวบ ที่ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายบนหน้าผาริมทะเลกับลิซ่า แม่ของเขา วันหนึ่งโซสึเกะได้พบปลาทองแสนสวยตัวหนึ่งติดอยู่ในขวดบนชายหาด และช่วยเธอได้ จึงตั้งชื่อว่า “ไปเนียว” เธอไม่ใช่ปลาทองธรรมดา แต่เธอเป็นลูกสาวของพอมดผู้เก่งกาจและเทพธิดาแห่งท้องทะเล ไปเนียวได้ใช้เวทมนตร์ของพ่อเพื่อแปลงร่างตัวเองเป็นเด็กสาวโดยไม่ได้ตั้งใจและได้ตกหลุมรักกับโซสึเกะ แต่การใช้เวทมนตร์อันทรงพลังเช่นนั้นทำให้เกิดความไม่สมดุลที่อันตรายในโลก เมื่อดวงจันทร์เข้าใกล้พื้นโลกมากขึ้นเรื่อย ๆ และพ่อของไปเนียวก็ส่งพลังคลื่นอันยิ่งใหญ่จากมหาสมุทรเพื่อไปตามหาลูกสาวของเขาจนทำให้เกิดภัยพิบัติ เมืองทั้งเมืองถูกจมอยู่ใต้ทะเล เด็กทั้งสองจึงออกเดินทางผจญภัยครั้งหนึ่งในชีวิตเพื่อช่วยโลกและเติมเต็มความฝันของไปเนียวคือการได้เป็นมนุษย์

1.4 เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร

ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่อง “เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร” (Princess Mononoke) มีชื่อในภาษาญี่ปุ่น คือ “Mononoke Hime” ผลงานแอนิเมชันของ ฮายาโอะ มิยาซากิ ผู้เขียนบทและกำกับจากสตูดิโอจิบลิ โดยเนื้อเรื่องจะกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ช่วงยุคมุโระมะจิ ที่มีการสอดแทรกแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและปรัชญาได้อย่างลงตัว (Devildish, 2020) แอนิเมชันเรื่องเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร ยังมีความน่าสนใจตรงที่มีการนำเสนอความคิดของฝ่ายมนุษย์และฝ่ายธรรมชาติ โดยมีจุดร่วมที่เหมือนกัน คือ มองว่ามนุษย์และธรรมชาติไม่อาจอยู่ร่วมกันได้ จึงเป็นเรื่องราวที่สะท้อนภาพสังคมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

โครงเรื่องเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร ได้กล่าวถึงเรื่องราวในบรรยากาศญี่ปุ่นยุคโบราณเมื่ออะชิทากะ เจ้าชายของชนเผ่าเล็ก ๆ ต้องต่อสู้กับปีศาจหุบป่ายักษ์ที่ตัวจริงนั้นเป็นถึงเทพหุบป่าแต่กลับคลุ้มคลั่งเพราะความโกรธแค้นจากการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการทำลายป่าไม้ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเหล่าสรรพสัตว์ และรวมไปถึงการฆ่าฟันสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในธรรมชาติ จึงทำให้เทพหุบป่ากลายเป็นปีศาจเข้ารุกรานหมู่บ้าน อะชิทากะสามารถเอาชนะหุบป่ายักษ์ได้ แต่ก็ทำให้ตัวเองต้องคำสาปที่แขนขวาเขาจึงออกเดินทางเพื่อหาทางล้างคำสาปนั้น ระหว่างเดินทาง อะชิทากะได้พบกับหนทางที่เขาจะถอนคำสาปได้ นั่นก็คือเขาต้องตามหาเทพกวางที่อยู่ในภูเขาทางตะวันตกที่เต็มไปด้วยเทพเจ้าสัตว์ป่าขนาดยักษ์ ซึ่งใกล้กันนั้นเองมีเมืองโลหะนครซึ่งเป็นหมู่บ้านถูกรังแร่เหล็กที่ปกครองโดยเอโบชิ หญิงแกร่งที่กำลังระดมแร่เหล็กสร้างอาวุธปืนเพื่อต่อต้านพวกซามูไรและเข้ายึดครองพื้นที่ป่าเพื่อหาทรัพยากรนำมาถลุงแร่จนปะทะกับเหล่าสัตว์เทพเจ้า รวมถึง ซัง เด็กสาวที่ถูกเทพหมาป่าเก็บมาเลี้ยงและถูกเรียกว่า “เจ้าหญิงโมโนโนเกะ” เรื่องราวกลายเป็นความขัดแย้งหลายฝ่ายที่ซ้อนทับ เอโบชินั้นต้องการปกป้องหมู่บ้านและปกป้องผู้คนจึงเข้ารุกรานป่าและพยายามที่จะเอาชนะ “เทพเจ้า” โดยมีเป้าหมายที่จะสังหารเทพกวางเพื่อที่จะปกครองผืนป่าแห่งนี้ทั้งหมด ในขณะที่ซังเองก็เกลียดชังมนุษย์ที่รุกรานผืนป่าและฆ่าสัตว์ตายไปมากมาย อะชิทากะพยายามเข้ามา

ทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างมนุษย์และสัตว์เทพเจ้า แต่ก็ทำให้เขาถูกทำร้ายจนบาดเจ็บสาหัส และสถานการณ์ก็ยิ่งรุนแรงขึ้นไปอีก (บก.หมี, 2563) เนื่องจากความไม่ลดละความพยายามในการรุกรานผืนป่าของฝ่ายมนุษย์ จนในที่สุดจึงทำให้เกิดสงครามขึ้นระหว่างฝ่ายมนุษย์ และฝ่ายสัตว์เทพเจ้า

2. แนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อมในศาสนาชินโต

ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก คนญี่ปุ่นมักจะมี ความชื่นชม เกรงกลัว และให้ความเคารพต่อธรรมชาติ ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเกิดวิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ดังเช่น แนวความคิดในศาสนาชินโต ที่ให้ความสำคัญกับเทพเจ้าต่าง ๆ แนวคิดของชินโตนั้นมีบทบาทที่สำคัญต่อการวางรากฐานวัฒนธรรมญี่ปุ่นตั้งแต่ดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน และได้ผสมกลมกลืนจนมีผลทำให้ให้ญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แนวคิดของชินโตนั้นได้เน้นย้ำถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าหรือพระเจ้าทั้งหลาย หรือที่เรียกว่า “คามิ” (Kami) ของญี่ปุ่น ยิ่งไปกว่านั้นยังถือกันว่าองค์จักรพรรดิทรงอยู่ในฐานะที่เป็นเทพที่ทรงสืบเชื้อสายมาจากเทพผู้เป็นเจ้าบรรพบุรุษของชาวญี่ปุ่นทุกคน (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25) โดยหลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุดของศาสนาชินโต มีหลักคำสอนที่สำคัญและสอดคล้องกับธรรมชาติ อธิบายได้ดังนี้

2.1 เทพเจ้า

เทพเจ้าหรือคามิของศาสนาชินโต ถือเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดควรสักการบูชาอย่างสูงหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้ทรงคุณงามความดีในแง่ของจิตใจ เป็นผู้สร้างพลังสร้างสรรค์ให้แก่มนุษยชาติ และคามิเองก็มีอยู่เป็นจำนวนมากเกินกว่าที่จะนับให้ทั่วถึงได้ โดยศาสนาชินโตมีลักษณะแบบลัทธินับถือบูชาเทพเจ้าหลายองค์ อีกทั้ง ความหมายของ “เทพเจ้า” ในชินโตจะไม่มีแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้ารวมทั้งสวรรค์และโลก ไม่ว่าจะพลังอำนาจการทำลายล้างและการสร้างสรรค์ของภูเขา แม่น้ำ มหาสมุทร พุทสนาต่างก็สามารถเป็นคามิได้ทั้งสิ้น รวมทั้งต้นไม้ ก้อนหิน ภูเขา เมฆ สายฝน สายลม ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ หรือดวงดาว หากเป็นสิ่งที่น่าสนใจ มีพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่ สามารถทำให้รู้สึกเกรงกลัวหรือเกรงขามได้ก็นับได้ว่าเป็นเทพเจ้าสิ่งเหล่านี้ควรเป็นสิ่งที่จะต้องบูชาอย่างสูง ด้วยเหตุนี้เทพเจ้าในชินโตจึงมีมากมายนับไม่ถ้วน (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25) ความเชื่อเรื่องคามิเป็นสิ่งผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่นมาทุกยุคสมัยการบูชากามิจึงเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากการแสดงให้เห็นถึงความเคารพนับถือ และความกตัญญูต่อคามิผู้เป็นบรรพบุรุษของชาวญี่ปุ่นตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา นอกจากนั้น การบูชากามิยังเป็นการแสดงความขอบคุณต่อคามิที่ช่วยคุ้มครอง ปกป้องรักษา มนุษย์ให้พ้นจากความชั่วร้ายต่าง ๆ ช่วยส่งเสริมให้มีชีวิตที่ดีและประสบความสำเร็จ (สถาพร ไปเหนือ และสกุล อันมา, 2561, น. 342-343)

จากหลักคำสอนของชินโตในเรื่องของเทพเจ้า ธรรมชาตินั้นมีมากมายหลากหลายนับไม่ถ้วน ไม่ว่าจะเป็น ก้อนหิน ต้นไม้ ภูเขา หรือรวมไปถึงมหาสมุทร ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ทั้งหมดนี้ก็เปรียบได้ดั่งคามิหรือเทพเจ้าในชินโตที่มีพลังอำนาจอันน่าเลื่อมใส ด้วยเหตุนี้คามิจึงถูกนับถือหรือเคารพบูชาโดยมนุษย์และเมื่อคามิเปรียบเสมือนธรรมชาติ ดังนั้นธรรมชาติจึงถูกนับถือและบูชาโดยมนุษย์ด้วยเช่นเดียวกัน

2.2 การเคารพบูชาบรรพบุรุษและพลังสามัคคี

มนุษย์ได้เกิดมาจากบรรพบุรุษผู้มีบิดามารดา จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่กล่าวไว้ว่า มนุษย์ควรมีความกตัญญูที่ได้เกิดมามีชีวิตอยู่บนโลกนี้ มนุษย์จะต้องปฏิบัติและไม่หลงลืมความสำคัญของบรรพบุรุษอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยเด็ดขาด หลักการนี้พบได้ในศาสนาชินโตที่มีแนวคิดที่ว่าด้วยมนุษย์นั้นต้องมีความผูกพันมีความสัมพันธ์ของบรรพบุรุษและลูกหลานอย่างแน่นแฟ้น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงไม่สามารถมีชีวิตอยู่อย่าง

โดดเดี่ยวโดยปราศจากการเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะอย่างหนึ่งของคณูปุณนันั้นคือความเชื่อศรัทธาในการที่จะรวมกันเป็นหนึ่งเดียว หรือกล่าวว่ามีสามัคคีกันอย่างแน่นอน ดังจะเห็นได้จากเรื่องราวของตำนาน เอกสารเก่า ๆ จดหมายเหตุ หรือนิยายปรัมปราที่เล่าต่อกันมา นอกจากนี้ จะเห็นว่าเทพเจ้าในตำนานของคณูปุณนัไม่สามารถอยู่ได้โดยลำพังในสังคม ความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดเรื่องของการเสียสละความต้องการและตนเองเพื่อผู้อื่นอันเห็นได้ชัดจากประวัติศาสตร์สมัยต่าง ๆ ของคณูปุณนัอีกทั้งความเชื่อนี้ยังสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ จนก่อให้เกิดค่านิยมชีวิตใหม่ ๆ ขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในเมื่อมนุษย์ได้ถือกำเนิดมาจากคามิ (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25) เมื่อคามิเป็นผู้ให้กำเนิดทุกสรรพสิ่ง ทุกสิ่งจึงมีฐานะเป็นลูกของคามิและมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง มนุษย์ไม่ได้แยกออกจากธรรมชาติ แต่กลับอยู่ร่วมกันในระบบเดียวกัน ดังที่โซะโนะตะ มิโนะรุ (Sonoda Minoru) นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม ของชินโต ได้กล่าวไว้ว่า ชินโตนั้นมีมุมมองเกี่ยวกับความเป็นจริง คือ คามิ มนุษย์ และธรรมชาติ โดยทั้งหมดอาศัยอยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน (สถาพร ไปเหนือ และสกุล อันมา, 2561, น. 347)

จากหลักคำสอนของชินโตในเรื่องของการเคารพบูชาบรรพบุรุษและพลังสามัคคี คามิหรือเทพเจ้านั้นก็เปรียบได้ดั่งบรรพบุรุษคนแรกของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์เกิดมาจากบิดามารดาผู้มีบรรพบุรุษที่เปรียบเสมือนคามิ มนุษย์จึงมีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก ดังนั้นแล้วมนุษย์ทุกคนจึงมีความสัมพันธ์อันดีกับคามิ กล่าวได้ว่ามนุษย์ทุกคนเป็นลูกหลานของคามินั่นเอง

2.3 ความสอดคล้องกลมกลืน

ชินโตเน้นเรื่องความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างมนุษย์และธรรมชาติเป็นอย่างมาก โดยเชื่อว่าธรรมชาติจะอำนวยประโยชน์ให้แก่มนุษย์ก็ต่อเมื่อมนุษย์นั้นปฏิบัติ ไม่เพียงแต่อ้อนวอนขอพรเท่านั้นแต่มนุษย์ต้องให้ความร่วมมือกับธรรมชาติ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกใบนี้ล้วนเป็นของขวัญจากเทพเจ้า นอกจากนี้ในศาสนาชินโตยังมีความเชื่อว่าจิตใจและวัตถุไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยในตำนานของชินโตนั้นจะไม่มี การบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการลงโทษของคามิ อาทิเช่น น้ำท่วมโลกเพื่อทำลายมนุษย์ที่ชั่วร้าย แม้แต่เพียงสิ่งชั่วร้ายก็มีไซบาป เปรียบเหมือนของสกปรกหรือฝุ่นซึ่งจะต้องกำจัดทำลายลงเป็นครั้งคราว “สิ่งดีและสิ่งที่ร้ายจะต่อสู้กันและผลัดกันกันไปสู่สภาวะที่สอดคล้องกลมกลืน” ในทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาตินั้น มนุษย์จะต้องไม่เป็นผู้ใช้ธรรมชาติอย่างป่าเถื่อน แม้จะอธิบายไม่ได้ว่าธรรมชาติมีพลังลึกลับอะไรแฝงอยู่แต่มนุษย์ต้องกตัญญูนับถือธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์และธรรมชาติจึงต้องดำเนินชีวิตควบคู่กันอย่างสอดคล้องและกลมกลืนด้วยดี อันจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ชาวคณูปุณนันิยามหาวิธีการอื่น ๆ เพื่อนำมาพัฒนาจิตสวณของตนให้สวยงามเป็นระเบียบอยู่เสมอ (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25)

จากหลักคำสอนของชินโต ในเรื่องของความสอดคล้องกลมกลืน ธรรมชาตินั้นถูกให้กำเนิดมาจากคามิหรือเทพเจ้าผู้มีพลังอำนาจสรรค์สร้างสิ่งต่าง ๆ และมนุษย์เองก็กล่าวได้ว่ากำเนิดมาจากคามิหรือเทพด้วยเช่นกัน เมื่อทั้งธรรมชาติและมนุษย์กำเนิดมาจากสิ่งเดียวกันที่เรียกว่าคามิ ดังนั้นธรรมชาติและมนุษย์จึงเกี่ยวโยงสอดคล้องกลมกลืนกัน

2.4 ความรักธรรมชาติ

ชินโตได้ส่งเสริมความรักธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ทำให้ชาวคณูปุณนัรักธรรมชาติมากเนื่องจากแนวคิดชินโตมีหลักคำสอนว่าด้วยคามิ ซึ่งก็คือบรรพบุรุษองค์พระจักรพรรดิองค์แรกของคณูปุณนัที่ล่วงลับไปแล้ว จึงส่งผลให้ชาวคณูปุณนัมีความรักและกตัญญูต่อคามิที่สถิตอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง จึงถือได้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมองว่าตัวเองก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไม่อาจแยกออกจากธรรมชาติได้ เขาจะรู้สึกว่ามีชีวิตในธรรมชาติรอบตัวเขาก็คือชีวิตที่เล่นอยู่ในตัวเขานั่นเอง ชาวคณูปุณนัจึงหลงใหลในธรรมชาติมาก ถึงกับมี

เทศกาลฟังเสียงแมลงร้องในฤดูใบไม้ร่วง องค์จักรพรรดิและประชาชนจะคอยเอียงหูฟังเสียงร้องของแมลงต่าง ๆ หรือในฤดูดอกซากุระบาน ผู้คนจะพากันเที่ยวชมความงามของดอกซากุระตามสวนและท้องทุ่ง หรือแม้ในฤดูอื่นชาวญี่ปุ่นก็ยังนิยมนั่งดูดอกไม้หรือกิ่งไม้แกว่งไกวไปตามสายลมได้เป็นเวลานาน หรือนั่งชมดวงจันทร์เป็นชั่วโมง ความรู้สึกรักธรรมชาติทำให้ชาวญี่ปุ่นรักความงาม หากมีการสร้างเทวสถานหรือศาลเจ้า ก็จะเลือกทำเลที่สวยงามเป็นพิเศษ และสร้างให้มีศิลปะอันงดงาม ชาวญี่ปุ่นจะตบแต่งบ้านเรือนให้สวยงาม การประดิษฐ์อะไรสักอย่างนั้นก็จะพยายามทำอย่างประณีตบรรจง พยายามถ่ายทอดชีวิตและธรรมชาติลงในสิ่งเหล่านั้น ในบรรดาความงามทั้งหลาย พระอาทิตย์ดูจะเป็นความงดงามมากที่สุดและเป็นที่โปรดปรานของชาวญี่ปุ่นมาก โดยทุกเช้าชาวญี่ปุ่นมักจะตื่นนอนให้ทันพระอาทิตย์ขึ้น เพื่อโค้งคำนับและชมความงาม แต่ความนิยมชมชอบของชาวญี่ปุ่นก็เฉพาะพระอาทิตย์อุทัยเท่านั้นไม่รวมถึงพระอาทิตย์อัสดง เนื่องจากถือกันว่าพระอาทิตย์ตกเป็นความเศร้าของวัน สอดคล้องกับแนวคิดชินโตเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่ใช่เรื่องนอกเหนือธรรมชาติ (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25)

จากหลักคำสอนของชินโตในเรื่องของความรักธรรมชาติ มนุษย์นั้นมีความรักและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก บรรพบุรุษคนแรกของมนุษย์ก็เปรียบได้ตั้งคามิหรือเทพเจ้าที่ได้ล่วงลับไปแล้ว และได้เข้ามาสถิตอยู่ในธรรมชาติ ดังนั้นแล้วเมื่อมนุษย์มีความรักและความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ มนุษย์จึงต้องมีความรักและความกตัญญูต่อธรรมชาติด้วยเช่นกัน

2.5 ความรักความสะอาด

ความสะอาดเป็นเรื่องสำคัญในชินโต เพราะในคัมภีร์ชินโตได้กล่าวไว้ว่าแม้แต่เทพอิซานางิก็ทรงชำระร่างกายให้สะอาดอยู่เสมอ ชาวญี่ปุ่นรักความสะอาดมากพยายามชำระร่างกายทั้งภายในภายนอกให้สะอาดอยู่เสมอ เพื่อเป็นการบูชาเทพเจ้า หากใครสกปรกจะถือเป็นบาป ในสมัยก่อนจะมีพิธีชำระร่างกายให้สะอาด โดยจัดเป็นพิธีใหญ่ปีละ 2 ครั้ง เรียกพิธีนี้ว่า โอโฮฮาราชิ ผู้เข้าในพิธีนี้ทุกคนจะใช้กระดาษขัดสึฉิวรรณร่างกายให้สะอาด แล้วจึงนำกระดาษไปเผาหรือทิ้งในแม่น้ำหรือทะเล หลังจากนั้นพระเจ้าจักรพรรดิจะประกาศในนามผู้แทนของอะมะเตระสุ โอมิคามิ กล่าวว่าทุกคนสะอาดหมดจดแล้ว ดังนั้นจะเห็นว่า เมื่อชาวญี่ปุ่นไปเทวสถานหรือศาลเจ้าก่อนที่จะเข้าไปจะต้องล้างมือ ล้างปากก่อน ความสกปรกจะได้ระบายออกไป คล้ายจะเป็นพิธีล้างบาปหรือเหมือนอาบน้ำล้างบาปในแม่น้ำคงคา ความสะอาดจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสะอาดใจด้วย ส่วนจุดหมายสูงสุดในศาสนาชินโตก็คือ เมื่อตายไปแล้วก็จะได้ไปบังเกิดเป็นเทพเจ้าอยู่ในสวรรค์ชั่ววันรันดร์ วิธีปฏิบัติเพื่อไปเกิดเป็นเทพเจ้าก็โดยการบูชาและภักดีต่อเทพเจ้านั่นเอง (เพ็ญศรี กาญจนมัย, 2525, น. 17-25) นอกจากความรักความสะอาดในร่างกายและในจิตใจแล้ว มนุษย์ยังมีความรักความสะอาดต่อธรรมชาติด้วย ดังจะเห็นได้จากหัวข้อก่อนหน้าที่กล่าวถึงธรรมชาติ ว่าธรรมชาติทั้งหลายก่อกำเนิดมาจากเทพเจ้าหรือคามินั่นเอง ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงต้องมีความรักความสะอาดต่อธรรมชาติ

จากหลักคำสอนของชินโต เมื่อมนุษย์ถูกนับว่ามีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์รวมถึงมีความรักและเคารพต่อคามิเป็นอย่างมาก และคามิหรือเทพเจ้าก็เป็นผู้ที่รักในความสะอาดชำระร่างกายเป็นประจำเสมอ ดังนั้นแล้วมนุษย์จึงมีการรักความสะอาดด้วยเช่นกัน เพื่อเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรักและเคารพต่อคามิหรือเทพเจ้า

3. วิเคราะห์แนวคิดปรัชญาสิ่งแวดล้อมของชินโตที่ปรากฏในภาพยนตร์ญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิ

3.1 ปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก

ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก ได้เสนอแก่นความคิดที่ว่าด้วย “การอนุรักษ์ธรรมชาติ” แม้ว่าตลอดทั้งเรื่องของภาพยนตร์ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติโดยตรง แต่ภาพยนตร์มีการแฝงความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติผ่านเรื่องราวปัญหาของกลุ่มทานุกิที่ออกมาเรียกร้องถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่ว่าจะผ่านฉากหลังอันงดงาม หรือผ่านฉากหลังอันเสื่อมโทรมที่เต็มไปด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อกระตุ้นให้คนดูตระหนักถึงผลกระทบร้ายแรงที่จะตามมาหากละเลยปัญหาเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ นอกเหนือจากเรื่องการใช้ฉากหลังแล้ว การตูนแอนิเมชันเรื่องปอมโปโกะนี้ยังได้เสนอความคิดที่ว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติในรูปแบบของการตอบโต้ของกลุ่มทานุกิต่อพวกมนุษย์ที่มารุกรานป่า กล่าวคือ เป็นการออกมาเรียกร้องของกลุ่มทานุกิซึ่งเปรียบเสมือนคามิที่ออกมาตอบโต้ต่อการรุกรานป่าของมนุษย์โดยวิธีการแปลงกายเป็นผีและมนุษย์เพื่อแฝงตัวเข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตของมนุษย์ และสั่งสอนมนุษย์ให้รู้จักเกรงกลัวต่อสิ่งลึกลับ จนทำให้ไม่กล้าทำอันตรายต่อธรรมชาติ (ภาพที่ 1) สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งของภาพยนตร์ต่อแนวคิดชินโตในด้านความสอดคล้องกลมกลืน

การที่มนุษย์ได้เข้ามาทำการรุกรานและทำลายพื้นที่ป่าอันเป็นที่อยู่ของคามิ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการไม่เคารพและไม่กตัญญูต่อธรรมชาติ อันเป็นผลทำให้กลุ่มทานุกิที่เปรียบเสมือนคามิ ออกมาปกป้องภูเขาทามะอันเป็นแหล่งหากินและเป็นที่พักพิงสุดท้ายที่เหลือรอดจากการทำลายของฝีมือมนุษย์ จากฉากที่กล่าวมาข้างต้น หากมนุษย์ให้ความเคารพต่อธรรมชาติ เหล่าทานุกิที่เปรียบเสมือนคามิก็จะไม่ออกมาต่อต้านหรือแสดงพลังอำนาจลึกลับและอยู่ด้วยกันอย่างสอดคล้องกลมกลืนต่อไป

ภาพที่ 1 เหล่าทานุกิพยายามฝึกฝนแปลงกายเป็นมนุษย์ และผีเพื่อออกมาต่อสู้การรุกรานของโครงการก่อสร้างคอนโดมิเนียมบนเขาทามะ

ที่มา: Studio Ghibli.(n.d)

3.2 โทโทโร่ เพื่อนรัก

ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่อง โทโทโร่ เพื่อนรัก (My Neighbor Totoro) นำเสนอแก่นแนวคิดเรื่อง “การอนุรักษ์ธรรมชาติ” โดยตลอดภาพยนตร์ไม่มีคำบรรยายหรือว่าบทสนทนาของตัวละครใด ๆ เลยที่ออกมาพูดเรียกร้องถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติแบบตรง ๆ แต่จะใช้วิธีชี้ให้ผู้ชมเห็นความสำคัญของธรรมชาติผ่านฉากหลังที่สวยงามของเรื่อง ซึ่งเป็นเขตชนบทที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของไร่นาและป่าไม้สีเขียวอยู่ การใช้บทสนทนายาระหว่างตัวละครนั้นมีนัยยะบอกถึงความสำคัญของการคงอยู่ของธรรมชาติ ทำให้ผู้ชมได้รับรู้

ในหลาย ๆ ด้าน ดังเช่น ฉากตัวอย่างในบทสนทนาหนึ่งที่พ่อพูดขึ้นมาหลังจากที่เห็นซาสึกิขึ้นไปที่ต้นการบูรขนาดใหญ่ที่ขึ้นด้านข้างศาลเจ้าด้วยความตื่นเต็น ว่า

ครั้งแรกที่พ่อเห็นต้นไม้นี้ พ่อก็รู้เลยว่าเราต้องย้ายมาอยู่ตรงนี้ ต้นไม้ที่สวยงามจริง ๆ เนอะ มันอยู่ตรงนี้นานมากแล้วตั้งแต่สมัยก่อนที่คนกับต้นไม้ยังเป็นเพื่อนกัน เอาละ มากล่าวคำทักทายกันก่อนแล้วกลับไปกินข้าวกลางวันกันนะ ขอให้ต้นไม้ช่วยดูแลเราต่อดี

จากประโยคที่ว่า “ครั้งแรกที่พ่อเห็นต้นไม้นี้ พ่อก็รู้เลยว่าเราต้องย้ายมาอยู่ตรงนี้” ได้สะท้อนให้เห็นถึงบรรยากาศของพื้นที่ที่ร่มเย็นเป็นสุขเพราะต้นไม้และอยากอยู่ใกล้กับธรรมชาติ จึงย้ายที่อยู่มาเพื่อใกล้ชิดกับธรรมชาติ เพราะเชื่อว่าธรรมชาติมีพลังแห่งการสร้างสรรค์เป็นจุดกำเนิดของชีวิตสามารถดลบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เกิดการเติบโตและพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้ จากคำว่า “คนกับต้นไม้” ที่ออกมาจากบทสนทนาของตัวละครทั้งสองสามารถสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจน ถึงความผูกพันของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติตั้งแต่โบราณ ซึ่งความอุดมสมบูรณ์นั้นเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวหรือเป็นอันตรายต่อมนุษย์ และคำว่า “ช่วยดูแลเราต่อดี” ในบทสนทนาดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึง ความเคารพบูชาและขอบคุณเทพเจ้า ซึ่งตรงกับปรัชญาชินโตในหลัก “คำสอนการรักธรรมชาติ” ดังนั้นค่านิยมความเชื่อของมนุษย์ปุ้นเช่นนี้จึงมีรากฐานมาจากแนวคิดของชินโตในด้านความสอดคล้องกลมกลืนที่สอนให้มนุษย์ทุกคนทำตัวสอดคล้องกลมกลืนและให้ความนับถือต่อธรรมชาติ

สำหรับตัวละครเอกเรื่องโทโทโร่ หากวิเคราะห์ลงไปจะเห็นได้ว่าเป็นหนึ่งในกลวิธีที่ฮายะโอะ ซึ่งเป็นผู้เขียนบทและกำกับได้นำมาใช้เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับผู้ชม เพราะตามความเชื่อแล้วป่าแห่งใดก็ตามที่มีวิญญาณสิงสถิตอยู่ หรือที่เรียกว่าคามิ จะต้องคงความอุดมสมบูรณ์ไว้ได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งซาสึกิและเมได้พบกับโทโทโร่ที่มีสถานะเปรียบเหมือนจิตวิญญาณแห่งป่า ก็เท่ากับว่าป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ หรือจะสื่อเป็นนัยให้แก่ผู้ชมว่าหากต้องการที่จะได้พบกับโทโทโร่หรือต้องการให้โทโทโร่อาศัยอยู่ในป่า มนุษย์ควรจะต้องอนุรักษ์ธรรมชาติให้คงอยู่สืบไปนั่นเอง

ค่านิยมความเชื่อของมนุษย์ปุ้นเช่นนี้จึงมีรากฐานมาจากแนวคิดของชินโตในด้านความสอดคล้องกลมกลืนที่ได้สอนให้มนุษย์ทุกคนทำตัวสอดคล้องกลมกลืนและแสดงความนับถือต่อธรรมชาติ เนื่องจากธรรมชาติคือสิ่งที่นำมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ เป็นจุดกำเนิดของชีวิตและสามารถดลบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เกิดการเติบโตและพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้ เพราะตามความเชื่อแล้ว ป่าแห่งใดก็ตามที่มีวิญญาณสิงสถิตอยู่หรือที่เรียกว่าคามิจะต้องคงความอุดมสมบูรณ์ไว้ได้ในระดับหนึ่ง (ภาพที่ 2) ซึ่งภาพยนตร์ได้เปรียบว่าโทโทโร่ที่สิงสถิตอยู่ในป่าก็เปรียบเสมือนคามิ ที่เป็นดังจิตวิญญาณแห่งป่าและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์หรือตัวละครในภาพยนตร์นั้นก็คือซาสึกิและเม จะเห็นได้ชัดว่าภาพยนตร์ต้องการถ่ายทอดเรื่องราวและปลูกฝังจิตใต้สำนึกให้ทุกคนรักและดูแลธรรมชาติ เนื่องจากหากผู้ชมต้องการที่จะได้พบกับตัวโทโทโร่ที่อาศัยอยู่ในป่า มนุษย์ควรที่จะต้องอนุรักษ์ธรรมชาติให้คงอยู่สืบต่อไป

ภาพที่ 2 โทโทโร่อาศัยอยู่ในโพรงไม้ขนาดใหญ่และอุดมสมบูรณ์ มีนัยยะสื่อถึงคามิในร่างโทโทโร่ที่สิงสถิตอยู่กับทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติ
ที่มา: Studio Ghibli.(n.d)

3.3 โปเนียว จิตมหาสมุทร

ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่อง โปเนียว จิตมหาสมุทร (Ponyo on the Cliff by the Sea) ของผู้เขียนฮาโยะ มิยาซากิ ได้หยิบยกเอาเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอันสกปรก ที่เกิดจากความเจริญของมนุษย์พูดถึงด้วยอีกครั้ง ขยะเต็มชายฝั่ง คราบน้ำมันที่มาจากเรือประมง สื่อให้ผู้ชมตระหนักว่าเรากำลังทำร้ายทะเลและสิ่งมีชีวิตในนั้นอยู่ ขณะเดียวกันสินามิมหันตภัยที่คนญี่ปุ่นคุ้นเคย ก็ถูกหยิบยกขึ้นมาใส่ในเนื้อเรื่อง เช่นเดียวกันกับกรณีน้ำทะเลที่เอ่อล้นเพิ่มระดับจนท่วมแผ่นดินที่อยู่อาศัยของมนุษย์ สอดคล้องกับสภาวะโลกร้อนที่หลายคนกล่าวถึงกันอยู่ ผลจากการสอดแทรกแง่คิดไว้ในเนื้อเรื่องทำให้ผู้ชมหันมาให้ความสนใจเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อีกทั้งแอนิเมชันดังกล่าวยังมีการแฝงแง่คิดในเรื่องความสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ ให้ผู้ชมได้ขบคิดกัน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในครอบครัวที่โซสึเกะมีต่ออิซาหรือแม่ของเขา หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันในชุมชน ที่มีการพูดถึงบ้านพักคนชราที่แม่ของโซสึเกะได้ทำงานอยู่ และความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ ซึ่งมีการสื่อออกมาในรูปแบบวิถีชีวิตที่มีการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ และการกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ นอกจากนี้ ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้ยังมีการสอดแทรกหลักปรัชญาชินโตในเรื่องของเทพเจ้าหรือคามิไว้ โดยมีการสื่อว่าเทพเจ้าหรือคามินั้นจะไม่มี การแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับตัวเทพเจ้า รวมไปถึงพลังอำนาจการทำลายและการสร้างสรรค์ของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา แม่น้ำ หรือมหาสมุทร หากเป็นสิ่งที่น่าเลื่อมใสมีพลังอำนาจยิ่งใหญ่ หรือทำให้รู้สึกเกรงกลัว น่าเกรงขาม ก็นับว่าเป็นเทพเจ้าควรแก่การเป็นสิ่งที่เคารพบูชาอย่างสูง

ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้มีด้วยกันหลายฉากที่ได้สื่อถึงผลกระทบที่มนุษย์กระทำต่อธรรมชาติผ่านฉากหลัง รวมไปถึงบทบาทของตัวละครที่แสดงให้เห็นผ่านบทสนทนาในเรื่อง ทั้งนี้ ผู้เขียนขอยกตัวอย่างฉากหนึ่งในนาที่ที่ 7 และนาที่ที่ 13 (ภาพที่ 3) ซึ่งเป็นฉากที่ทำให้ผู้ชมเข้าใจและรับรู้ถึงสิ่งที่มนุษย์ได้กระทำต่อธรรมชาติ และแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติได้รับผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์อย่างไร ไม่ว่าจะเป็นเศษขยะที่จมอยู่ใต้ทะเลซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในท้องทะเล รวมไปถึงของเสียหรือน้ำมันจากการใช้เรือที่มนุษย์ปล่อยลงทะเล ซึ่งทำให้ทะเลหรือธรรมชาติเกิดความสกปรก ก็ส่งผลต่อสิ่งมีชีวิตในทะเลได้เช่นกัน ฉากหลังของหนังเรื่องนี้จึงเป็นสื่อทางอ้อมที่ต้องการสื่อให้มนุษย์มีการ “อนุรักษ์ธรรมชาติ” ให้มากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น บทสนทนาในนาที่ที่ 30 มีการพูดคุยกันระหว่างโปเนียวและผู้ซึ่งเป็นพ่อของโปเนียว ดังนี้

โปเนียว: โปเนียวอยากเป็นมนุษย์

พ่อ: น้ำทะเลและอากาศของมนุษย์นั้นสกปรก มนุษย์ทำร้ายสิ่งมีชีวิตในทะเล มนุษย์นั้นน่ารังเกียจ

ด้วยบทสนทนาที่ พ่อของโปเนียวซึ่งเปรียบตั้งเทพเจ้าที่อยู่ในทะเล มีความไม่พอใจต่อการกระทำของมนุษย์ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมและไม่รักษาความเป็นธรรมชาติ จึงอาจนำไปสู่บทลงโทษที่เทพเจ้ามอบให้แก่มนุษย์ โดยแอนิเมชันได้สื่อผ่านภัยพิบัติทางธรรมชาติที่มาในรูปแบบสึนามิ ซึ่งเข้ากับหลักความสอดคล้องกลมกลืนของชินโตในเรื่องของการลงโทษของคามิที่มอบให้แก่มนุษย์ที่ชั่วร้าย และในฉากดังกล่าวยังได้สอดแทรกเนื้อหาที่มนุษย์ทำให้สิ่งแวดล้อมทางทะเลเกิดความสกปรก ดังบทสนทนาที่ยกมาข้างต้น ในส่วนนี้อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์ไม่เคารพต่อธรรมชาติ จึงนำไปสู่บทลงโทษที่เทพเจ้ามอบให้แก่มนุษย์ นอกจากนี้ ในฉากจบของหนังที่ลีซ่าแม่ของโซสึเกะและแม่ของโปเนียวยืนคุยกัน แม้ไม่ได้สื่อให้รู้ว่าแม่ของโซสึเกะและแม่ของโปเนียวคุยอะไรกัน แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงแง่มุมของชินโตในเรื่องของคามิ ที่แสดงให้เห็นว่าเทพเจ้าไม่มีแบ่งแยกระหว่างมนุษย์และเทพเจ้า ซึ่งเห็นได้จากการคุยกันของทั้งสองคนที่อยู่ในบรรยากาศที่ไม่ได้พูดคุยกันอย่างเป็นทางการหรือแบ่งแยกใด ๆ

ภาพที่ 3 ฉากหลังของแอนิเมชันที่สื่อถึงผลกระทบที่มนุษย์ได้กระทำต่อธรรมชาติ มนุษย์มีการจับปลาทำให้เห็นขยะที่มนุษย์ทิ้งลงทะเล (ซ้าย) ของเสียหรือน้ำมันที่มนุษย์ปล่อยลงทะเล (ขวา)

ที่มา: Studio Ghibli.(n.d)

3.4 เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร

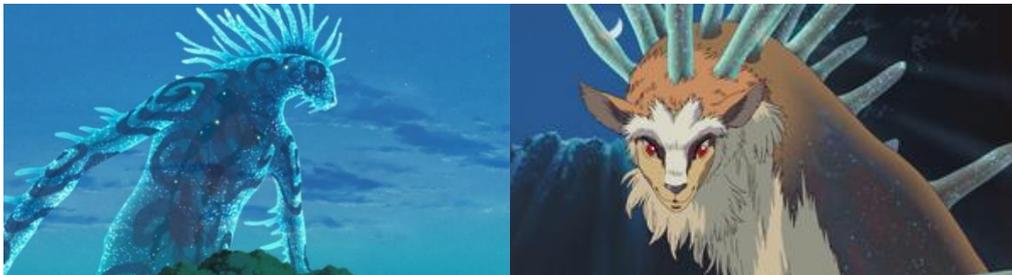
ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร (Princess Mononoke) ได้นำเสนอแก่นความคิดที่ว่าด้วย “การอนุรักษ์ธรรมชาติ” จากคำกล่าวของ ฮาโยโอะ มียาซากิ ด้วยตัวเขาเอง โดยภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้มีการนำเสนอเนื้อเรื่องที่เป็นไปในลักษณะเดียวกับภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องปอมโปโกะ ทานุกิป่วนโลก กล่าวคือใช้วิธีนำเสนอด้วยการให้ตัวละครในเรื่องออกมาเรียกร้องถึงประเด็นการอนุรักษ์ธรรมชาติแบบตรง ๆ ดังจะเห็นได้จากการที่ฮาโยโอะซึ่งเป็นทั้งผู้เขียนบทและผู้กำกับ กำหนดให้เนื้อเรื่องของเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร ที่พูดถึงการต่อสู้กันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ผู้ที่คิดรุกรานพื้นที่ป่า ด้วยเหตุที่อารยธรรมของมนุษย์เจริญมากขึ้น ความสมดุลระหว่างมนุษย์และธรรมชาติก็เริ่มสูญหายไป มนุษย์เริ่มคิดว่าตนเองสามารถควบคุมธรรมชาติได้ ผลที่ตามมาคือ ธรรมชาติ ป่าไม้ และสัตว์ป่าจำนวนมากต้องถูกทำลายลง เนื้อหาในภาพยนตร์จึงได้สร้างให้ธรรมชาติลุกขึ้นมาตอบโต้ต่อการกระทำของมนุษย์

ประเด็นที่ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องนี้สื่อออกมาให้เห็นถึงหลักปรัชญาชินโตได้อย่างชัดเจนคือ เรื่องของเทพเจ้า กล่าวคือ แม้เป็นสิ่งที่มิพลังอำนาจทำลายล้าง อำนาจการสรรค์สร้างหรือนำเลื่อมใสล้วนเป็นสิ่งที่ควรถูกบูชาทั้งสิ้น รวมไปถึงธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ต้นไม้ ทะเล ภูเขา ตลอดจนสิ่งที่สถิตอยู่ในผืนป่า ซึ่งภาพยนตร์ได้นำเสนอออกมาในรูปแบบของเทพสรรพสัตว์ที่อาศัยอยู่ในผืนป่า และคอยปกป้องดูแลผืนป่า

ของตนเองเอาไว้ ดังแสดงในภาพที่ 4 ซึ่งเป็นฉากที่เทพสรรพสัตว์ทั้งหมด 4 ตน คือ เทพหมาป่า เทพหมูป่า เทพลิง และเทพกวางที่เป็นเทพสูงสุด เป็นผู้มีพลังในการรักษา และพลังในการสร้างป่าไม้บนภูเขา ได้ออกมาสู้รบกับมนุษย์เพื่อรักษาป่าที่ตนเองอยู่ จะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์กับแนวคิดซินโตในแง่ของเทพเจ้า ซึ่งเปรียบเทพสรรพสัตว์ในเรื่องที่เป็นองค์คามิที่สถิตอยู่ในทุก ๆ สรรพสิ่ง รวมถึงพลังอำนาจของคามิที่มีการสรรค์สร้างสิ่งต่าง ๆ

อีกประเด็นที่ภาพยนตร์เรื่องนี้สื่อออกมาในหลักปรัชญาซินโต ได้แก่ ความสอดคล้องกลมกลืน และรักธรรมชาติ คนญี่ปุ่นมีความรักและกตัญญูต่อคามิ ทั้งวิญญาณที่สถิตอยู่ในธรรมชาติ รวมไปถึงตัวธรรมชาติเองด้วย ธรรมชาติคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยเหตุนี้จึงมองว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไม่อาจแยกออกจากกันได้ และเมื่อมนุษย์ไม่ให้ความเคารพแก่ธรรมชาติ ก็อาจทำให้คามิไม่พอใจและเกิดการลงโทษจากคามิได้ ดังแสดงให้เห็นในภาพที่ 5 ซึ่งเป็นฉากที่มนุษย์ทำให้เทพสรรพสัตว์หรือคามิไม่พอใจจนเกิดเป็นภัยพิบัติหรือบทลงโทษในภายหลัง ซึ่งมนุษย์มองว่าตนเองและธรรมชาติไม่มีความสัมพันธ์กัน และไม่เห็นว่าธรรมชาติเป็นแหล่งกำเนิดของสรรพสิ่ง ตนไม่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เฉกเช่นเดียวกับการที่มนุษย์รุกรานป่าไม้ รวมถึงการทำลายสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ได้มาซึ่งทรัพยากร การทำเช่นนี้จึงนำไปสู่ปัญหาในภายหลัง เหมือนดังฉากจบของเรื่องที่ว่าผู้นำฝายมนุษย์ไม่มีความศรัทธาในเทพกวาง และได้ลงมือสังหารเทพกวาง จึงทำให้เทพกวางเกิดความไม่พอใจ ทำลายป่าไม้ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการจะยึดครองเพื่อใช้ประโยชน์ในภายหลัง

ประเด็นสุดท้ายจากภาพยนตร์ มีฉากที่เจ้าชายอะชิทากะมีอาการเจ็บปวดที่แขนข้างที่โดนคำสาป และได้มีการเอาแขนจุ่มลงไปใบบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ จากฉากของหนังดังกล่าว อาจมองในมุมของหลักปรัชญาซินโตในเรื่องของการรักษาความสะอาด กล่าวคือ คามินั้นรักในความสะอาดจึงทำให้คนญี่ปุ่นรักในความสะอาดด้วยเช่นกัน เมื่อคนญี่ปุ่นไปศาลเจ้าต้องมีการชำระร่างกาย ล้างมือ ล้างปาก เพื่อให้ความสกปรกได้ออกไปจากร่างกาย ซึ่งรวมถึงความสะอาดทางใจด้วย การที่อะชิทากะนำแขนลงใบบ่อน้ำจึงถือได้ว่าเป็นการชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีหรือสิ่งที่สกปรกออกไปจากร่างกายนั่นเอง

ภาพที่ 4 คามิในร่างสัตว์คล้ายกวาง (ซ้าย) และคามิในร่างสัตว์คล้ายกวางผู้สัจธรรมคำคิน (ขวา)

ที่มา: Studio Ghibli. (n.d)

ภาพที่ 5 ฉากที่เทพกวางถูกตัดศีรษะ และไม่ได้รับความศรัทธา จึงก่อให้เกิดบทลงโทษแก่มนุษย์

(ซ้าย) เทพหมูป่าที่โดนมนุษย์ทำร้าย (ขวา)

ที่มา: Studio Ghibli. (n.d)

บทสรุป

การศึกษาและวิเคราะห์ปรัชญาสิ่งแวดล้อมผ่านศาสนาซันโตในภาพยนตร์แอนิเมชันญี่ปุ่นของสตูดิโอ จิบลิ จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก 2) โทโทโร่ เพื่อนรัก 3) โปเนียว ธิดาสมุทรผจญภัย และ 4) เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร จะเห็นได้ว่าแอนิเมชันทั้ง 4 เรื่องนี้มีการสอดแทรกแนวคิดปรัชญา ธรรมชาติของซันโตไว้ อาทิเช่น แนวคิดเทพเจ้า ที่มีอยู่ในทั้ง 4 เรื่อง แนวคิดความสอดคล้องกลมกลืน มีอยู่ใน เรื่องปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก โทโทโร่ เพื่อนรัก และเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร แนวคิดการเคารพบูชา ธรรมชาติ มีอยู่ในเรื่อง ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก โทโทโร่ เพื่อนรัก และเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร ตลอดจนแนวคิดความรักธรรมชาติที่มีอยู่ในทั้ง 4 เรื่อง รวมทั้งแนวคิดความรักความสะอาด มีอยู่ในเรื่อง โปเนียว ธิดาสมุทรผจญภัย และเจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร เป็นต้น โดยการสอดแทรกแนวคิดปรัชญา ธรรมชาติของซันโตที่ผู้เขียนได้กล่าวมานั้น ได้มีการสื่อออกมาผ่านบทบาทของตัวละคร ฉากหลังภายใน ภาพยนตร์ รวมไปถึงเนื้อเรื่องของแอนิเมชันที่ตั้งใจสื่อสารผ่านการหยิบยกมาจากบริบทจริงทางสังคม และ ความจริงที่ผู้แต่งได้ผ่านหรือประสบพบเจอมา สอดคล้องกับ เกรียงไกร พัฒนกุลโกเมธ (2549) ได้วิเคราะห์ การแสดงแก่นความคิดที่ปรากฏในภาพยนตร์แอนิเมชันของสตูดิโอจิบลิไว้ด้วยกัน 2 แก่นความคิด อันได้แก่ 1) แก่นความคิดหลัก ซึ่งกล่าวว่าในภาพยนตร์แอนิเมชัน เรื่อง โทโทโร่ เพื่อนรัก มีแก่นความคิดหลักในประเด็น ความรักและความผูกพันระหว่างคนในครอบครัว อันเป็นสิ่งที่มีความเหนืออื่นใด ในภาพยนตร์แอนิเมชัน เรื่อง ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก และ เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร มีแก่นความคิดหลักในประเด็นการอนุรักษ์ ธรรมชาติ และ 2) แก่นความคิดรอง ซึ่งกล่าวว่าในภาพยนตร์แอนิเมชัน เรื่อง โทโทโร่ เพื่อนรัก และ ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก มีแก่นความคิดรองในประเด็นการอนุรักษ์ธรรมชาติ เรื่อง เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่ง พงไพร มีแก่นความคิดรองในประเด็นการต่อต้านสงครามและความรุนแรง และในเรื่อง โทโทโร่ เพื่อนรัก มีแก่นความคิดรองในประเด็นความมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น และในงานของเกรียงไกรยังได้ กล่าวถึงภาพยนตร์แอนิเมชัน ที่มีการนำบริบททางสังคม ที่เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลภาวะเป็นพิษมา นำเสนอผ่านฉากหลัง อันได้แก่เรื่อง ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก ที่เสนอฉากหลังถึงโครงการ Tama New Town เป็นต้น และความคิดเห็นของผู้เขียนภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่อง โปเนียว ธิดาสมุทรผจญภัย ก็ได้้นำบริบท ทางสังคมที่เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลภาวะเป็นพิษมานำเสนอผ่านฉากหลัง เช่นเดียวกับเรื่อง ปอมโปโกะ ทานูกิป่วนโลก ในปัจจุบันได้มีการนำแนวคิดซันโตมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ขบวนการ เคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม ฉินจู โนะ โมะริ” (สถาพร ไปเหนือ และ สุกุล อ้นมา, 2561) ซึ่งจะส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เกิดเป็นแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ ยั่งยืนสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร พัฒนกุลโกเมธ. (2549). *แนวคิดบริบททางสังคมและบริบททางวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่ปรากฏในภาพยนตร์การ์ตูนของสตูดิโอจิบลิ*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://shorturl.asia/UJaLC>
- ณัฐนันท์ เฉลิมพนัส. (2563). 35 เรื่องน่ารู้ของ คุณปู่ฮายาโอะ มียาซากิ ผู้เป็น 'จิตวิญญาณ' ของสตูดิโอจิบลิ มาตลอด 35 ปีและตลอดไป. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.shorturl.asia/Enuco>
- ณคอน ลับแล. (2561). *Pom Poko: Isao Takahata*. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://shorturl.asia/QfrEG>
- บก.หมี่. (2563). *[GHIBLI] Princess Mononoke เจ้าหญิงจิตวิญญาณแห่งพงไพร*. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://borkormee.com/2020/06/23/princess-mononoke/>
- ประทุม อังกูรโรหิต. (2554). ศาสนาในสังคมญี่ปุ่น. ใน *ทรายแก้ว ทิพากร (บ.ก.), จิบน้ำชาได้ร่วมชาทุระประจักษ์มุมใหม่ของภาพอาทิตย์อุทัย* (น. 1-43). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปุ่นชรัสมิ์ งามพรวิพุธ. (2559). *คำสอนของศาสนาชินโตที่มีอิทธิพลต่อลักษณะนิสัยของคนญี่ปุ่นในปัจจุบัน. คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566 จาก <http://isas.arts.su.ac.th/wp-content/uploads/2559/philosophy/05560568.pdf>
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2525). *ชินโต: จิตวิญญาณญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: วรุฒิการพิมพ์.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. (2540). *สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สถาพร ไปเหนือ และ สกฤ อันมา. (2561). *จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในชินโต. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 26(52), 329-351.
- CHANJIRA YEE. (2565). *โทโทโร่เพื่อนรัก แรงบันดาลใจจากภาพยนตร์สู่การกระตุ้น อนุรักษ์ป่าโทโทโร่*. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://shorturl.asia/NFjqu>
- Devildish. (2020). *รีวิว Princess Mononoke อนิเมะสุดตื่นเต้นระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ [มีสปอยล์]*. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://entertainment.trueid.net/detail/R8zWPvVqEYw>
- THE STANDARD. (2562). *My Neighbor Totoro ภาพยนตร์แอนิเมชันที่กลายเป็นไอคอนสำคัญของวัฒนธรรมญี่ปุ่น*. สืบค้น 22 ตุลาคม 2566, จาก <https://shorturl.asia/yA6cb>